

جغرافیا و توسعه شماره ۳۵ تابستان ۱۳۹۳

وصول مقاله: ۱۳۹۱/۱۱/۲۶

تأیید نهایی: ۱۳۹۲/۸/۱۰

صفحات: ۲۴۷ - ۲۳۳

بررسی آثار اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی فقرای روستایی مطالعه موردی: دهستان غنی بیگلو، شهرستان زنجان

دکتر بهروز محمدی یگانه^۱، مهدی چراغی^۲، کبری احمدی^۳

چکیده

مکاتب مختلف توسعه، سرمایه‌گذاری را از اصول بنیادین خود قلمداد می‌کنند. وجود سرمایه امکان بهره‌برداری و بهره‌وری از محیط پیرامون را فراهم می‌کند و به خصوص در نواحی روستایی، می‌تواند توسعه‌ی پایدار را به همراه داشته باشد. امروزه جهت دستیابی به پارادایم توسعه‌ی پایدار روستایی، برنامه‌ریزان روستایی بیش از هر چیز بر توانمندسازی گروه‌های هدف (فقیران، زنان بی‌سرپرست، کارگران بی‌زمین و کشاورزان خرده‌پا و غیره) تاکید و اعتقاد دارند فقر در حال حاضر مهم‌ترین تهدیدکننده‌ی محیط زیست می‌باشد. در طی سه دهه اخیر رویکرد اعتبارات خرد با هدف دسترسی فقرای روستایی به منابع مالی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه اجرا و نتایج موفقیت‌آمیزی را به همراه داشته است. مقاله‌ی حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال است که اعطای این اعتبارات تا چه میزان بر توانمندسازی اقتصادی فقرای روستایی مؤثر بوده است. شناسایی میزان تأثیرات این راهبرد بر توانمندسازی اقتصادی فقرای روستایی هدف مقاله‌ی حاضر می‌باشد. روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه، مصاحبه) می‌باشد. جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر شامل روستاهای دهستان غنی بیگلو می‌باشد که از بین ۳۳ روستای این دهستان ۴ روستا با استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی و ساده انتخاب و پرسشنامه‌ها از میان تمام خانوارهای دریافت‌کننده اعتبارات تنظیم گردید. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات هم از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی (آماره t تک‌نمونه‌ای، همبستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغیره) استفاده شده است. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد، این اعتبارات نتوانسته است توانمندسازی اقتصادی فقرای روستایی را در پی داشته باشد، اما رابطه‌ی معناداری میان افزایش میزان اعتبارات و بهبود شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: فقر، اعتبارات خرد، توانمندسازی اقتصادی، دهستان غنی بیگلو، شهرستان زنجان.

مقدمه

فقر یکی از قدیمی‌ترین آسیب‌های اجتماعی در همه‌ی جوامع است (زاهدی‌مازندرانی، ۱۳۸۴: ۲). در یک جامعه فقر زمانی به وجود می‌آید که افراد از یک رفاه معیشتی که طبق معیارهای آن جامعه، حداقل معقول تلقی می‌شود، برخوردار نباشند (خالدی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۰۶). بر اساس گزارش بانک جهانی در آغاز هزاره سوم بیش از یک میلیارد نفر از جمعیت دنیا کمتر از یک دلار در روز و حدود ۳ میلیارد نفر یعنی تقریباً نیمی از جمعیت جهان، درآمد کمتر از ۲ دلار در روز داشته (Word bank, 2003:30) و در فقر به سر می‌برند. همچنین یک سوم از کودکان جهان از سوء تغذیه رنج برده و ۶۴۰ میلیون انسان هم بدون سرپناه زندگی می‌کنند (Veltmeyer, 2010:24). به‌طور کلی محققان فقر را به دو نوع نسبی یا مطلق تعریف می‌کنند. در فقر نسبی مفهوم فقر بر اساس استاندارد زندگی جامعه‌ی مورد بررسی قرار می‌گیرد، معمولاً محققان خط فقر نسبی را به اندازه نسبتی از میانگین درآمد در نظر می‌گیرند (محمودی، ۱۳۸۶: ۱۸). خط فقر مطلق، مقدار درآمدی است که با توجه به زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی جامعه‌ی مورد بررسی برای تأمین حداقل نیاز یک فرد لازم است می‌باشد (خالدی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۱۳).

می‌توان گفت فقر بخشی از یک سلسله مراتب اجتماعی و نمادین است که در آن به فقرا نقش بازنده داده‌اند، هر چه قدر فقر ادامه یافته، این سلسله مراتب بیشتر جا افتاده است (رضوی، ۱۳۸۲: ۱۳). این واقعیتی است که بیشتر فقیران و عموماً فقیرترین آن‌ها در نواحی روستایی زندگی می‌کنند، کسانی که منزوی و پراکنده هستند و به خدمات اجتماعی-اقتصادی و دیگر خدمات دسترسی ندارند.

تقریباً ۷۰ درصد فقیران جهان در نواحی روستایی زندگی می‌کنند (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۰). در کشورمان ایران، فقر یا عدم تأمین نیازهای اساسی حداقل در بخشی از جمعیت روستایی، از مهم‌ترین مشکلات نواحی روستایی کشور است، از آنجا که در فرایند توسعه روستایی، فقرزدایی، تأمین نیازهای اساسی و توانمندسازی فقرا در زمینه‌های مختلف، جایگاه اساسی دارد و حتی توسعه‌ی روستایی نیز به عنوان راهبردی برای فقرزدایی در نواحی روستایی تعریف گردیده است؛ ضرورت فقرزدایی از طریق برنامه‌ریزی توسعه روستایی مشخص می‌شود (رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۲).

فقرا روستایی دارای ویژگی‌هایی هستند؛ از مهم‌ترین ویژگی آن‌ها می‌توان به عدم دسترسی به منابع مالی لازم جهت کارآفرینی، توانمندسازی، استفاده و بهره‌برداری از منابع طبیعی اشاره کرد. امروزه با توجه به موفقیت برخی از نهادهای مالی در کشورهای بنگلادش، اندونزی، مکزیک، بولیوی، چین و غیره در ارائه اعتبارات خرد به فقرا و توانمندسازی آن‌ها، اندیشمندان از این موفقیت‌ها با عنوان "انقلاب اعتبارات خرد" یاد کرده‌اند (Sengupta, 2008: 2).

بررسی‌ها نشان می‌دهد، اعطای اعتبارات خرد به فقرا روستایی توانسته است، ارتقای تولید و مصرف (Ncuyen, 2008:54)، فراهم کردن ابزار معیشت پایدار (Seemi, 2009:34) و افزایش درآمد (Hogue, 2008:16) آن‌ها را به دنبال داشته باشد. بعد از وقوع انقلاب اسلامی، در کشورمان نهادها و سازمان‌های مختلفی اقدام به اجرای برنامه‌هایی جهت کاهش فقر در نواحی روستایی کردند، یکی از مهم‌ترین این نهادها کمیته‌ی امداد امام خمینی می‌باشد که در سال ۱۳۵۷ در راستای بهبود وضعیت فقرا تأسیس شد، از مهم‌ترین برنامه‌های اجرا شده این نهاد جهت توانمندسازی فقرا روستایی اعطای اعتبارات خرد می‌باشد، سؤالی

- ۱- تحرک اجتماعی، بالا بردن آگاهی‌ها، آموزش و قدرت‌دهی به فقیران؛
- ۲- افزایش اعتماد به نفس فقیران و ظرفیت‌سازی‌های محلی؛
- ۳- فراهم‌سازی زمینه کارگروهی برای ایجاد دارایی می‌داند (IFAD, 2003: 14).

بانک توسعه‌ی آسیا، تأمین مالی خرد را فراهم‌سازی دامنه‌گسترده‌ای از خدمات مالی مانند ایجاد سپرده‌ها، ارائه‌ی وام‌ها، خدمات پرداختی، انتقال پول و بیمه برای فقیران می‌داند (8: Asia bank, 2000). بومن اعتبارات خرد را کوچک، کوتاه، بدون وثیقه می‌داند (عرب مازار و معتمد، ۱۳۸۲: ۱).

اعطای اعتبارات خرد بانکی از چند طریق می‌تواند باعث بهبود وضعیت فقرای روستایی شود:

- ۱- اعتبارات خرد، آسیب‌پذیری گروه‌های پایین درآمدی را از طریق افزایش سطوح درآمد خانوارها افزایش، از معیشت پایدار فقرای روستایی حمایت می‌کند (8: Drolet, 2009).
- ۲- فقرا با دریافت اعتبارات خرد می‌توانند اقدام به ایجاد یک واحد کسب و کار جدید کرده و یا کار خود را در مقیاس‌های مختلفی توسعه‌دهند (5: Misra, 2006).
- ۳- بهبود وضعیت زنان یکی دیگر از نتایج برنامه اعتبارات خرد است. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه زنان به عنوان بخش بزرگی از فقرا جهت ارتقای وضعیت زندگی خود نیازمند دسترسی به منابع مالی را دارند (دیهیم و وهایی، ۱۳۸۲: ۶۲). به لحاظ نظری، اعطای اعتبارات خرد به زنان، سرمایه‌گذاری آن‌ها برای ایجاد کسب و کارهای جدید را میسر کرده؛ امکان افزایش سرمایه‌گذاری انسانی و ارتقای قابلیت آن‌ها را به دنبال دارد (علاء‌الدینی و جلالی موسوی، ۱۳۸۹: ۶۲). از نمونه‌های موفق اعطای اعتبارات خرد به زنان در جهان می‌توان به کشور بنگلادش اشاره کرد، در طی دو دهه‌ی گذشته در این کشور توسعه برنامه‌های

که در این زمینه مطرح می‌شود این است؛ اعتبارات خرد پرداختی این نهاد، آیا توانمندسازی اقتصادی فقرای روستایی را در پی داشته است؟ تحقیق حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال تدوین شده است.

مبانی نظری

تعاریف و مفاهیم اعتبارات خرد بر اساس مؤلفه‌های زیادی صورت می‌گیرد. بر مبنای میزان دریافت اعتبارات خرد به اعتباری گفته می‌شود، از نظر مبلغ اندک، در برخی به وام‌های کوچک چند دلاری و در مواردی به وام‌های چند هزار دلاری اعتبارات خرد گفته می‌شود (7: EC, 2003). از نظر نحوه استفاده از اعتبار نیز اعتبارات است که برای کاهش فقر و یا راه‌اندازی کسب و کار کوچک و عموماً خوداشتغالی مورد استفاده قرار می‌گیرد^۱ از نظر شرایط پرداخت، اعتباری است که قابلیت دستیابی به آن به سادگی امکان‌پذیر است، شرایط آن قابلیت انعطاف داشته و قرار داد آن با سادگی تمام و متناسب با شرایط محلی قابل تنظیم باشد (بختیاری، ۱۳۸۹: ۵).

از نظر بانک جهانی^۱، هدف از اعطای اعتبارات به روستاییان کاهش فقر، ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، پایداری زیست‌محیطی و فراهم کردن زمینه‌ی رفاه روستاییان می‌باشد (3: ESCAP, 1996). بانک جهانی اعتبارات خرد را فرایندی می‌داند که طی آن خانوارهای فقیر اعتبارات را در یک دوره‌ی زمانی مشخص و با بازپرداخت در طولانی‌مدت و با استفاده از وثیقه‌های اجتماعی دریافت می‌کنند (12: Word bank, 2006). از نظر سازمان یونسف^۲ اعتبارات خرد قرض‌های کوچکی هستند که در راستای توانمندسازی فقرا به آن‌ها اعطا می‌شود (4: UNCDF, 2006). صندوق بین‌المللی توسعه‌ی کشاورزی^۳ اهداف اعتبارات خرد را شامل:

زیاد، منابع طبیعی اندک، نرخ بالای بلایای طبیعی و ناپایداری سیاسی - اجتماعی برخوردار است (Mujeri, 2004:17). در سال‌های اخیر، پیشرفت‌های این کشور در زمینه توسعه‌ی انسانی قابل توجه بوده است؛ در سال ۲۰۰۴ بنگلادش نسبت به هند نرخ مرگ و میر کودکان کمتری داشت و تبعیض جنسیتی در آموزش ابتدایی این کشور از بین رفته بود.

در حوزه‌ی اقتصاد، این کشور پیشرفت‌های قابل توجهی را در کاهش فقر و رشد تولید ناخالص داشته است (بزلی و کورد، ۱۳۸۹: ۱۲۸). یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در این موفقیت‌ها گسترش اعتبارات خرد می‌باشد. شناخته‌شده‌ترین فرم اعطای اعتبارات خرد در این کشور، سیستم بانکداری "گرامین" است. کلمه گرامین در زبان بنگالی به معنای روستا است، زیرا تقریباً همه فعالیت بانک گرامین در روستا است و جلسات هفتگی فدراسیون در روستا اتفاق می‌افتد، مرکز یک فدراسیون از گروه‌های ۵ نفره است و غالب افراد گروه‌ها را افراد بی‌زمین تشکیل می‌دهند (مافی، ۱۳۸۷: ۱۳۷). محمد یونس بانک گرامین را در سال ۱۹۷۶، در روستای جو، با هدف دسترسی فقیرترین فقرا به اعتبارات کوچک تأسیس کرد. وام‌دهی در این بانک بدون دریافت وثیقه و یا انعقاد قرارداد لازم‌الاجرای قانون است (Selinger, 2008: 8). بانک گرامین بر این باور اساسی شکل گرفته است که فقدان دسترسی به اعتبارات، محدودیت بزرگی برای فقرای روستایی به شمار می‌آید. موفقیت‌های عظیم این مؤسسه در فقرزدایی و توسعه‌ی روستایی در کشور بنگلادش، باعث گردید که مؤسس آن یعنی آقای یونس، برنده جایزه نوبل سال ۲۰۰۶ شود. بر اساس مطالعه‌ی مشترک بانک جهانی و دولت بنگلادش میزان فقر در این کشور طی ۵ سال اخیر، از ۴۹ درصد به ۴۰ درصد کاهش یافته است (گل محمدی، ۱۳۸۹: ۱۶-۱۳).

مربوط به تأمین مالی زنان روستایی، باعث شده است، زنان در کنار کار در مزارع به توسعه تجارت‌های کوچک مانند تولید مواد غذایی و فروش آن، توسعه‌ی بخش دامداری، گسترش صنایع دستی و غیره بپردازند و باعث افزایش درآمد خود و خانوارهایشان شوند (Afrin, 2008: 168).

تجارب موفق اعتبارات خرد در توانمندسازی فقرای روستایی

توانمندسازی^۱ فرایندی است که طی آن افراد، برای غلبه بر موانع پیشرفت، فعالیت‌هایی را انجام می‌دهند که باعث تسلط آن‌ها در تعیین سرنوشت خود می‌شود (کتابی و همکاران، ۱۳۸۰: ۶). بنابراین توانمندسازی عبارت است از کسب قابلیت‌هایی که طی آن فرد و جامعه توانایی کنترل یا تأثیرگذاری بر نیروهای تعیین‌کننده‌ی حیات خود را به دست می‌آورند (دراپی، ۱۳۸۴: ۱۵). توانمندسازی یکی از اهداف مهم اعتبارات خرد می‌باشد و این شاخص معیار مهمی در سنجش فعالیت آن‌ها به حساب می‌آید.

توانمندسازی ایجاد خودباوری و اتکا به نفس در افراد به عنوان مهم‌ترین عامل توسعه برای مبارزه با فقر است و فرایند آن ظرفیت‌سازی اقتصادی و اجتماعی است (مافی، ۱۳۸۷: ۵۷). در این میان، توانمندسازی اقتصادی فرایندی است از پایین به بالا که طی آن، فقرا با افزایش قابلیت‌های اقتصادی، می‌توانند به نیازهای خود پاسخ داده و به حقوق و قدرت برابر دست یابند (Drolet, 2010: 3). از کشورهای موفق در زمینه‌ی توانمندسازی اقتصادی فقرا می‌توان به بنگلادش، چین، پاکستان اشاره کرد.

بنگلادش

اقتصاد بنگلادش یکی از آسیب‌پذیرترین اقتصادهای جهان است. این کشور از تراکم جمعیت فوق‌العاده

چین

برمی‌گردد؛ در این دهه، دادن وام توسط بانک‌کشاورزی به کشاورزان و با هدف به دست آوردن کود، بذر و ماشین‌آلات برای آن‌ها آغاز شد. در اوایل دهه‌ی ۱۹۸۰ میلادی آقاخان^۱ با اجرای برنامه پشتیبانی روستایی آغازگر دادن اعتبارات خرد به فقرای روستایی بود. با توجه به موفقیت‌های حاصل شده از اجرای برنامه اعتبارات خرد در پاکستان، دولت این کشور برنامه‌ای را با عنوان مدیریت واحد کاهش فقر اجرا کرد، که طی آن ۵ سازمان بزرگ اعتباری موظف شدند، در طی ۵ سال (۲۰۰۳-۲۰۰۸) ۵ میلیارد تومان را در اختیار روستاییان این کشور قرار دهند. مهم‌ترین اهداف اجرای این برنامه شامل: ۱- افزایش فرصت‌های درآمدزا برای فقرا ۲- بهبود زیرساخت‌های فیزیکی در مناطق محروم ۳- اولویت دادن به زنان در برنامه‌ها بود (Shirazi, 2009: 216) از دیگر برنامه‌های اجرا شده در کشور پاکستان در زمینه اعتبارات خرد، می‌توان به بنیاد توسعه‌ی سانگی^۱ اشاره کرد که در سال ۱۹۸۹ تشکیل، فعالیت‌های آن در زمینه بهداشت، توسعه زیرساخت‌ها و مدیریت جنگل‌ها در نواحی روستایی می‌باشد (Gazdar, 1996: 29).

روش‌شناسی تحقیق

از نظر نوع، تحقیق حاضر از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش به صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه، مصاحبه) و جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات هم از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی (آماره t تک‌نمونه‌ای، همبستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغیره) استفاده شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر شامل روستاهای دهستان غنی

طبق تحقیقات میزان فقر در کشور چین از ۲۵۰ میلیون نفر به ۶۰ میلیون نفر در سال ۲۰۰۳ کاهش پیدا کرده است (Global Envision, 2003: 17). در قاره آسیا، چین از جمله کشورهایی است که در آن قرض‌هایی در شکل غیر رسمی و سنتی رواج دارد (Duval, 2004: 14).

دولت چین از سال ۲۰۰۳ شروع به توسعه‌ی تعاونی‌های اعتبار روستایی در ۸ استان این کشور کرده تا اعتبارات مالی راحت‌تر در اختیار روستاییان این کشور قرار بگیرد (Planet finance, 2005:11). در طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی، بیش از ۳۰ میلیون کارآفرین در مناطق روستایی چین ایجاد شد (Mohapatra, 2007:162). گسترش مؤسسات مالی و اعتباری در مناطق روستایی این کشور، نقش بسزایی در ایجاد این تعداد شغل داشته است. بانک کشاورزی چین، بانک توسعه‌ی چین، شرکت‌های سرمایه‌گذار روستایی و شرکت‌های تأمین اعتبار از جمله این مؤسسات هستند. مؤسسات مزبور با اعطای وام به کارآفرینان روستایی آنان را به راه‌اندازی شرکت‌های تولیدی تشویق می‌کنند (میرزا امینی، ۱۳۸۳: ۴۳-۳۶).

پاکستان

کشور پاکستان دارای ۱۵۰ میلیون نفر جمعیت است، از این تعداد جمعیت ۶۵ درصد روستانشین، ۳۵ درصد شهرنشین می‌باشد. با وجود بالا بودن نرخ رشد بخش کشاورزی این کشور در دهه‌های اخیر، ۳۵ درصد جمعیت این کشور در زیر خط فقر زندگی می‌کنند (Ali, 2010: 11). در سال ۲۰۰۶ نسبت فقر در مناطق شهری ۱۴ درصد بوده که این نسبت برای نواحی روستایی این کشور در همان سال ۲۸ درصد بوده است (SBP, 2007: 3). شروع اعطای اعتبارات به روستاییان در پاکستان، به ابتدای دهه‌ی ۱۹۶۰ میلادی

۱- برنامه‌ای است که طی آن به فقرای روستایی پاکستان جهت توانمندسازی اعتبارات خرد داده می‌شود. (Aga Khan)

انتخاب دوم نسبت بین نمونه و جامعه تغییر نکند، در صورت انتخاب تکراری روستایی، این انتخاب پوچ و مهره به داخل کیسه برگردانده شد.

این روستاها دارای ۲۹۷۰ نفر جمعیت و ۶۹۹ خانوار می‌باشند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها، تعداد اعتبارات دریافتی خانوارهای روستاهای مورد مطالعه در دوره‌ی زمانی ۸۹-۱۳۸۶ از کمیته‌ی امداد امام‌خمينی دریافت شد که شامل ۵۳ خانوار می‌باشد، با توجه به تعداد اعتبارات دریافتی هر روستا، سهم هر روستا از تعداد پرسشنامه مشخص، پرسشنامه از بین تمامی ۵۳ سرپرست خانوار دریافت‌کننده اعتبارات تنظیم شد. جهت بررسی میزان تأثیر اعتبارات خرد دریافتی بر توانمندسازی اقتصادی فقرا از ۱۵ شاخص استفاده شده است؛ این شاخص‌ها شامل:

۱- تنوع شغلی ۲- کاهش بیکاری سرپرست خانوار در طول سال ۳- کاهش بیکاری اعضای خانوار ۴- افزایش علاقه‌مندی به شغل ۵- افزایش دانش فنی ۶- ثبات درآمد ۷- افزایش درآمد ۸- تنوع منابع درآمدی ۹- امکان پس‌انداز درآمد ۱۰- افزایش استفاده از خدمات اعتباری رسمی ۱۱- افزایش سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی ۱۲- افزایش استفاده از ماشین‌آلات ۱۳- دسترسی به مواد اولیه ۱۴- افزایش دارایی‌های روستایی (آب، زمین، و غیره) ۱۵- کاهش هزینه‌های تولید (Bebbington et al, 2007:590; Abhijit, 2008:333; Singh, 2009:875) می‌باشد.

ویژگی‌های ناحیه‌ی مورد مطالعه

دهستان غنی بیگلو از دهستان‌های استان زنجان می‌باشد که از $۴۷^{\circ} ۶۶'$ تا $۴۸^{\circ} ۱۱'$ طول شرقی و $۳۶^{\circ} ۶۵'$ و $۳۶^{\circ} ۷۵'$ عرض شمالی قرار گرفته است. این دهستان در غرب استان زنجان و جزء دهستان‌های بخش زنجان رودپایین می‌باشد، که از شمال با

بیگلو می‌باشد. این دهستان در سرشماری سال ۱۳۸۵ دارای ۳۳ روستای دارای سکنه، ۲۳۳۰ خانوار، ۹۸۴۳ نفر جمعیت بوده است. با توجه به گستردگی منطقه‌ی مورد مطالعه و به منظور مطالعه‌ی دقیق، ۴ روستا (مهرآباد، ابراهیم‌آباد، میرجان، انداباد علیا) با استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی و ساده انتخاب شدند. جهت تعیین ۴ روستای مورد مطالعه ابتدا با استفاده از نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی شده، ۳۳ روستای دهستان از نظر موقعیت مکانی به سه گروه تقسیم شدند (جدول ۱). جهت تعیین ضریب اعتبار پرسش‌نامه‌ی تحقیق حاضر، پس از تکمیل پرسش‌نامه‌ها، داده‌ها وارد نرم‌افزار SPSS شد و با استفاده از روش آلفا کرونباخ اعتبار پرسشنامه ۰/۷۸ به دست آمد.

جدول ۱: طبقه‌بندی روستاهای دهستان غنی بیگلو بر اساس موقعیت مکانی

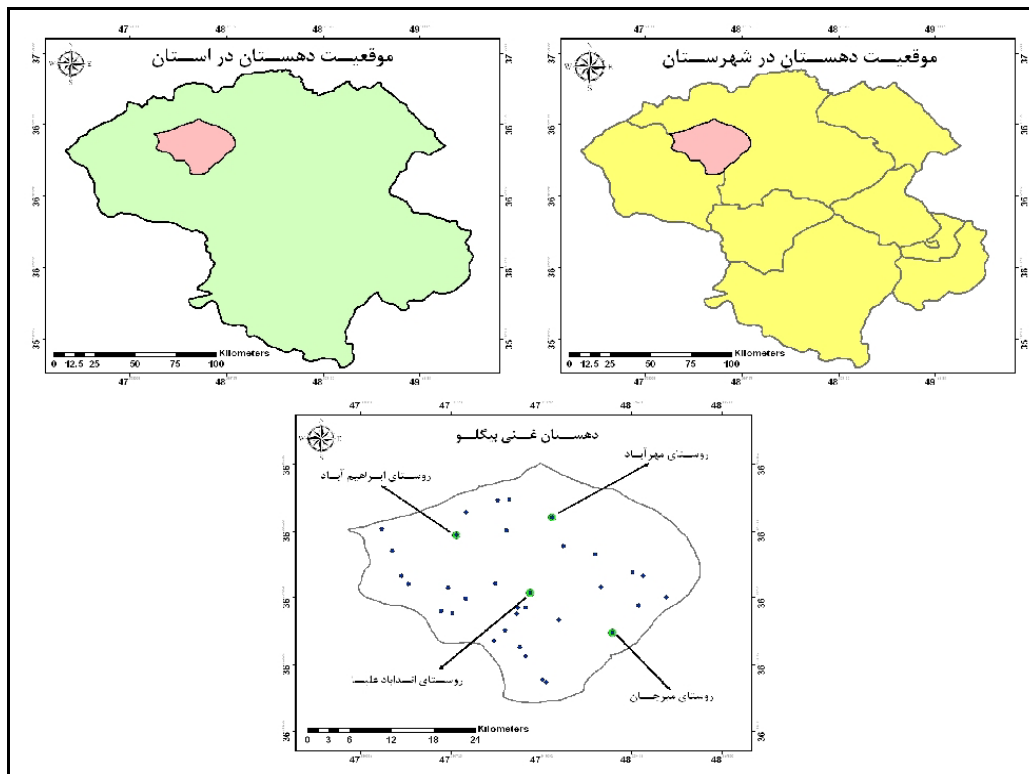
موقعیت مکانی	دشتی	کوهپایه‌ای	کوهستانی و دره	جمع
فراوانی	۷	۱۸	۸	۳۳
درصد	۲۱/۲۲	۵۴/۵۴	۲۴/۲۴	۱۰۰
سهم از نمونه	۱	۲	۱	۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

در ادامه، با استفاده از نمونه‌گیری ساده (روش قرعه‌کشی) به روستاهای مستقر در موقعیت مکانی دشتی، کوهپایه‌ای، کوهستانی و دره‌ای، کدی در یک مهره داده، هرکدام از آن‌ها را در کیسه‌ی مربوط به گروه خود ریخته، از بین روستاهای دشتی (روستای ابراهیم‌آباد)، روستاهای کوهپایه‌ای (روستاهای مهرآباد و انداباد علیا)، روستاهای کوهستانی و دره‌ای (روستای میرجان) به صورت تصادفی انتخاب شدند.

در نمونه‌گیری روستاهای کوهپایه‌ای هر مهره‌ای که از کیسه خارج شد، پس از یادداشت نام روستا دوباره مهره انتخاب شده به کیسه برگردانده شد، تا در

دهستان‌های چایپاره پایین و بالا و زنجان‌رود و از جنوب با دهستان‌های قلتوق، زنجان‌رود بالا و بوغداکندی و از شرق با دهستان قره‌پشتلو بالا و از غرب هم با شهرستان ماه‌نشان هم‌مرز می‌باشد (نقشه ۱).

نقشه ۱: موقعیت سیاسی دهستان در استان و شهرستان
 مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ویژگی‌های روستاهای مورد مطالعه

بررسی روند تحولات جمعیت روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد، جمعیت این روستاها در طی ۳۰ سال اخیر به غیر از روستای میرجان و ابراهیم آباد با کاهش روبه‌رو بوده است. بیشترین کاهش جمعیت مربوط به روستای مهرآباد با رشد منفی ۱/۶۷- می‌باشد و بیشترین میزان رشد جمعیت مربوط به روستای میرجان می‌باشد، این روستا در طی سه دوره‌ی سرشماری ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ با افزایش نسبی جمعیت مواجه بوده است، به طوری که نرخ رشد جمعیت این روستا در دوره‌ی سرشماری ۱۳۷۵-۱۳۸۵ برابر با ۱/۱۴ درصد می‌باشد (جدول ۲).

جدول ۲: تحولات جمعیتی روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	جمعیت	نرخ رشد	جمعیت	نرخ رشد	جمعیت	نرخ رشد
مهرآباد	۱۴۲۵	-۱/۱۲	۱۱۷۲	-۱/۵۱	۶۵۸	-۱/۶۷
میرجان	۱۱۲۵	۰/۷۵	۱۲۱۳	۵/۰۲	۱۳۸	۰/۶۷
ابراهیم‌آباد	۷۹	۱۲۹	۱۲۹	۵/۰۲	۱۳۸	۰/۶۷
انداپادعلیا	۶۷۰	۷۷۹	۷۷۹	-۱/۵۱	۶۵۸	-۱/۶۷
مهرآباد	۱۴۲۵	۱۱۷۲	۱۱۷۲	-۱/۱۲	۸۱۵	-۴/۳۵

مأخذ: مرکز ملی آمار، نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵

یافته‌های تحقیق

نتایج حاصل از توصیف ویژگی‌های افراد دریافت‌کننده اعتبارات نشان می‌دهد، میانگین سنی این افراد ۴۴/۴۳ سال بوده است، از ۵۳ نفر دریافت‌کننده وام ۴۸ نفر (۹۰/۶ درصد) مرد و ۵ نفر (۹/۴ درصد) هم زن بوده‌اند. متوسط بعد خانوار این افراد برابر ۴/۸ نفر

جدول شماره ۵، آمار مربوط به بررسی پاسخ‌های دریافت‌کنندگان اعتبارات و بیان نتایج اثرات اعتبارات دریافتی بر شاخص‌های مورد بررسی می‌باشد. طبق نتایج به دست آمده، بیشترین تأثیر اعتبارات بر تنوع شغلی با ۳/۲۶ و انحراف معیار ۱/۴۶ بوده است. بعد از این شاخص تنوع منابع درآمدی با میانگین ۳/۰۹ و انحراف معیار ۱/۳۹، افزایش درآمد با میانگین ۲/۹۶ و انحراف معیار ۱/۵۷، ثبات درآمد با میانگین ۲/۸۶ و انحراف معیار ۱/۸۶، بیشترین تأثیر را از اعتبارات دریافتی داشته‌اند. همچنین امکان پس‌انداز درآمد با میانگین ۱/۲۶ و انحراف معیار ۰/۲۷۵، افزایش دانش فنی مرتبط با شغل با میانگین ۱/۳۰ و انحراف معیار ۰/۲۹۲ کمترین تأثیر را از اعتبارات دریافتی داشته‌اند (جدول ۵).

تحلیل شاخص‌های مورد نظر جهت تبیین اثرات اعتبارات خرد دریافتی کمیته‌ی امداد بر توانمندسازی اقتصادی خانوارهای مورد مطالعه، بر اساس آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان‌دهنده‌ی عدم تأثیرگذاری اعتبارات دریافتی بر توانمندسازی اقتصادی این خانوارها می‌باشد. با احتساب دامنه‌ی طیفی مورد بررسی که بین ۱ تا ۵ و بر اساس طیف لیکرت در نوسان است، نتایج نشان می‌دهد، غیر از مؤلفه‌ی افزایش درآمد، سایر مؤلفه‌های توانمندسازی اقتصادی کمتر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند. این تفاوت در سطح ۰/۰۵ درصد معنادار، و تفاوت مؤلفه‌ها از مطلوبیت عددی مورد آزمون، به شکل منفی می‌باشد (جدول ۶).

محاسبه گردید. از نظر وضعت سواد، ۴۱/۵ درصد افراد دریافت‌کننده‌ی اعتبارات بی‌سواد و ۲۲/۶ درصد هم دارای سواد دوره‌ی ابتدایی بوده‌اند. بررسی شغل اصلی افراد دریافت‌کننده‌ی اعتبارات نشان می‌دهد، ۵۰/۹ درصد به زراعت و باغداری و ۲۴/۱ درصد هم در دامداری اشتغال داشته‌اند (جدول ۳).

جدول ۳: نوع شغل دریافت‌کنندگان اعتبارات

نوع شغل	تعداد	درصد فراوانی	درصد تجمعی
زراعت و باغداری	۲۷	۵۰/۹	۵۰/۹
صنایع دستی	۶	۱۱/۳	۶۲/۳
دامدار	۱۳	۲۴/۵	۸۶/۸
کارگر	۷	۱۳/۲	۱۰۰
جمع	۵۳	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

اطلاعات مربوط به میزان اعتبارات دریافتی نشان می‌دهد، هر یک از افراد به طور متوسط ۳/۸ میلیون تومان اعتبار دریافت کرده‌اند، که بیشترین آن ۱۰ میلیون تومان و کمترین مبلغ هم ۱ میلیون تومان می‌باشد. همچنین مبلغ دریافتی ۶۶ درصد، کمتر از ۶ میلیون تومان بوده است (جدول ۴).

جدول ۴: میزان اعتبارات دریافتی خانوارها

مبلغ وام (تومان)	تعداد	فراوانی	درصد تجمعی
یک تا دو میلیون	۷	۱۳/۲	۱۳/۲
دو تا چهار میلیون	۱۲	۲۲/۶	۳۵/۸
چهار تا شش میلیون	۱۶	۳۰/۲	۶۶
شش تا هشت میلیون	۹	۱۷	۸۳
هشت تا ده میلیون	۹	۱۷	۱۰۰
جمع	۵۳	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول ۵: اثرات اعتبارات دریافتی بر شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی

عنوان	طیف (درصد)	هیچ	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار
تنوع شغلی	۹/۴	۱۳/۲	۳۹/۶	۱۷	۲۰/۸	۳/۲۶	۱/۴۶	
کاهش بیکاری در طول سال	۳۷/۸	۲۶/۴	۱۷	۹/۴	۹/۴	۲/۲۶	۱/۷۳	
کاهش بیکاری اعضای خانوار	۱۸/۹	۲۴/۵	۲۴/۵	۱۸/۹	۱۳/۲	۲/۸۳	۱/۲۱	
رضایت‌مندی از شغل	۱۸/۹	۴۳/۲	۲۲/۶	۹/۴	۵/۷	۲/۳۹	۱/۱۶	
افزایش دانش فنی مرتبط با شغل	۷۳/۶	۲۲/۶	۳/۸	-	-	۱/۳۰	۰/۲۹۲	
ثبات درآمد	۲۴/۵	۱۵/۱	۲۲/۶	۲۶/۴	۱۱/۴	۲/۸۴	۱/۸۶	
افزایش درآمد	۱۵/۱	۲۰/۸	۳۰/۲	۲۰/۸	۱۳/۱	۲/۹۶	۱/۵۷	
تنوع منابع درآمدی	۱۵/۱	۲۲/۶	۲۶/۴	۱۷	۱۸/۹	۳/۰۱	۱/۷۸	
پس‌انداز درآمد	۷۷/۳	۱۸/۹	۳/۹	-	-	۱/۲۶	۰/۲۷۵	
استفاده از خدمات اعتباری	۵۶/۵	۳۰/۲	۳/۹	۳/۹	۵/۶	۱/۷۱	۱/۲۰	
سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی	۵۴/۵	۲۰/۸	۲۰/۸	۳/۹	-	۱/۷۳	۰/۸۵۲	
استفاده از ماشین‌آلات	۷۷/۳	۱۸/۹	۳/۹	-	-	۱/۶۲	۰/۲۷۸	
دسترسی به مواد اولیه	۳۰/۲	۲۲/۶	۲۲/۶	۱۷	۷/۶	۲/۴۹	۱/۶۱	
افزایش دارایی‌های روستایی	۵۶/۶	۳۴	۹/۴	-	-	۱/۵۱	۰/۴۴۶	
کاهش هزینه‌های تولیدی	۳۲/۱	۴۳/۳	۱۷	۵/۷	۱/۹	۲/۰۱	۰/۹۰۳	

هیچ ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵، مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول ۶: تأثیر اعتبارات خرد دریافتی بر توانمندسازی اقتصادی گروه‌های هدف بر اساس تفاوت از حد مطلوب مبتنی بر آزمون t تک‌نمونه‌ای

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳						
مؤلفه‌ها	آماره آزمون t	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					حد پایین	حد بالا
ثبات درآمد	-۰/۸۰۵	۵۲	۰/۴۲۸	-۰/۱۵۰۹	۰/۵۲۷۰	۰/۲۲۵۱
افزایش درآمد	۲/۱۵۶	۵۲	۰/۰۳۶	۰/۳۷۷۳	۰/۰۲۶۱	۰/۷۲۸۶
تنوع منابع درآمدی	۰/۳۱۵	۵۲	۰/۷۵۴	۰/۰۵۶۶	۰/۳۰۳۷	۰/۴۱۶۹
پس‌انداز درآمد	-۲۴/۹۰۷	۵۲	۰/۰۰۰	-۱/۷۳۵	-۱/۸۸	-۱/۵۹۱
تنوع شغلی	۱/۵۸۸	۵۲	۰/۱۱۸	۰/۲۶۴۱	۰/۰۶۹۷	۰/۸۹۸۰
کاهش بیکاری در طول سال	-۴/۰۶۵	۵۲	۰/۰۰۰	-۰/۷۳۵۸	-۱/۰۹۹	-۰/۳۷۲۶
کاهش بیکاری اعضای خانوار	-۰/۹۴۲	۵۲	۰/۳۵۰	-۰/۱۶۹۸	-۰/۵۲۱۴	۰/۱۹۱۷
افزایش رضایت‌مندی از شغل	-۴/۰۶۹	۵۲	۰/۰۰۰	-۰/۶۰۳۷	-۰/۹۰۱۵	-۰/۳۰۶۰
افزایش دانش فنی مرتبط با شغل	-۲۲/۸۸۸	۵۲	۰/۰۰۰	-۱/۶۹۸	-۱/۸۴۷	-۱/۵۴۹
استفاده از خدمات اعتباری	-۸/۵۰۳	۵۲	۰/۰۰۰	-۱/۲۸۳	-۱/۵۸۵	-۰/۹۸۰۲
سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی	-۹/۹۷۱	۵۲	۰/۰۰۰	-۱/۲۶۴	-۱/۵۱۸	-۱/۰۰۹
استفاده از ماشین‌آلات	-۲۴/۰۹۷	۵۲	۰/۰۰۰	-۱/۷۳۵	-۱/۸۸۰	-۱/۵۱۹
دسترسی به مواد اولیه	-۲/۸۳۶	۵۲	۰/۰۰۶	-۰/۵۰۹۴	-۰/۸۶۶۵	-۰/۱۵۲۴
افزایش دارایی‌های روستایی	-۴/۱۳۵	۵۲	۰/۰۰۰	-۰/۷۵۴۷	-۱/۶۵۵	-۱/۲۸۷
کاهش هزینه‌های تولید	-۴/۷۱۵	۵۲	۰/۰۰۰	-۰/۹۸۱۱	-۱/۲۴۲	-۰/۷۱۹۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

اساس ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد، رابطه بین میزان اعتبارات خرد و ثبات درآمد، افزایش درآمد،

در ادامه، نتایج مربوط به بررسی رابطه بین میزان اعتبارات خرد دریافتی با متغیرهای مورد بررسی بر

روستایی می‌باشد. همچنین طبق بررسی‌های صورت گرفته، انحراف در هزینه کرد اعتبارات، عدم ارائه آموزش‌های لازم قبل از اعطای وام و بعد از آن، کوچک مقیاس بودن واحدهای تولیدی (به خصوص در بخش کشاورزی) نبود چرخه‌های تولیدی و پایین بودن سطح سواد دریافت‌کنندگان اعتبارات باعث شده است تا این اعتبارات، بر شاخص‌های پس‌انداز درآمد، افزایش دانش فنی مرتبط با شغل، سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی، استفاده از ماشین‌آلات و افزایش دارایی‌های روستایی مؤثر واقع نشود (جدول ۷).

تنوع منابع درآمدی، تنوع شغلی، کاهش بیکاری سرپرست خانوار در طول سال، کاهش بیکاری اعضای خانوار، افزایش رضایت‌مندی از شغل، دسترسی به مواد اولیه و کاهش هزینه‌های تولید معنادار می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد، افزایش اعتبارات دریافتی توانسته است در زمینه‌ی پایداری درآمد و اشتغال و تأثیر بر کاهش هزینه‌های تولید و دسترسی به مواد اولیه تأثیرات مثبت داشته باشد. بیشترین همبستگی بین میزان اعتبارات دریافتی و شاخص‌ها مربوط به افزایش درآمد و تنوع منابع درآمدی و کمترین میزان همبستگی، مربوط به استفاده از ماشین‌آلات و افزایش دارایی‌های

جدول ۷: رابطه بین میزان اعتبارات خرد دریافتی و با متغیرهای مورد بررسی بر اساس ضریب همبستگی پیرسون

متغیر مورد بررسی	ضریب همبستگی	سطح معناداری
ثبات درآمد	۰/۹۳۹	۰/۰۰۰**
افزایش درآمد	۰/۹۸۳	۰/۰۰۰**
تنوع منابع درآمدی	۰/۹۶۷	۰/۰۰۰**
پس‌انداز درآمد	۰/۲۵۳	۰/۰۶۷
تنوع شغلی	۰/۸۵۴	۰/۰۰۰**
کاهش بیکاری در طول سال	۰/۸۴۲	۰/۰۰۰**
کاهش بیکاری اعضای خانوار	۰/۷۰۲	۰/۰۰۰**
افزایش رضایت‌مندی از شغل	۰/۶۲۱	۰/۰۰۰**
افزایش دانش فنی مرتبط با شغل	۰/۳۲۶	۰/۰۱۷
استفاده از خدمات اعتباری	۰/۳۷۴	۰/۰۰۶**
سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی	۰/۲۹۸	۰/۰۳۰
استفاده از ماشین‌آلات	۰/۳۰۸	۰/۰۲۵
دسترسی به مواد اولیه	۰/۷۷۲	۰/۰۰۰**
افزایش دارایی‌های روستایی	۰/۲۱۳	۰/۱۲۵
کاهش هزینه‌های تولید	۰/۵۰۶	۰/۰۰۰**

* سطح معناداری: یک درصد، ** سطح معناداری: پنج درصد

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

تحلیل قرار گرفت. نتایج آزمون نشان می‌دهد، دریافت کنندگان اعتبارات خرد با مبالغ بالا، تأثیرات مثبتی را بر اساس ضریب BETA در شاخص‌های افزایش درآمد، تنوع منابع درآمدی و ثبات درآمد و غیره داشته‌اند. به طوری که میزان BETA بر شاخص‌های یاد شده به ترتیب برابر با ۰/۹۸۳، ۰/۹۶۷ و ۰/۹۳۹ می‌باشد (جدول ۸).

در ادامه‌ی تحقیق، میزان اعتبارات دریافتی به عنوان متغیر مستقل و مؤلفه‌های توانمندسازی به عنوان متغیرهای وابسته در نظر گرفته شد و ابتدا مؤلفه‌هایی که با میزان اعتبارات دریافتی رابطه معناداری نداشتند حذف، سپس تأثیر تمامی متغیرهای وابسته که با میزان اعتبارات دریافتی افراد دارای همبستگی معنی‌دار بودند، در آزمون رگرسیون چند متغیره مورد تجزیه و

جدول ۸: متغیرهای تأثیرگذار در مدل نهایی رگرسیون چند متغیره

میزان تأثیر بر شاخص‌های مورد نظر					متغیرها
sig	t	BETA	SEB	B	
۰/۰۰۰	۱۹/۴۷	۰/۹۳۹	۰/۰۴۵	۰/۸۸۸	ثبات درآمد
۰/۰۰۰	۳۸/۴۷	۰/۹۸۳	۰/۰۲۶	۱/۰۰۱	افزایش درآمد
۰/۰۰۰	۲۷/۲۱۹	۰/۹۶۷	۰/۰۳۴	۰/۹۲۵	تنوع منابع درآمدی
۰/۰۰۰	۱۱/۷۰	۰/۸۴۵	۰/۰۷۷	۰/۹۰۱	تنوع شغلی
۰/۰۰۰	۱۱/۱۳	۰/۸۴۲	۰/۰۷۳	۰/۸۱۷	کاهش بیکاری در طول سال
۰/۰۰۰	۷/۰۳	۰/۷۰۲	۰/۰۹۷	۰/۶۴۸	کاهش بیکاری اعضای خانوار
۰/۰۰۰	۵/۶۶	۰/۶۲۱	۰/۱۳۰	۰/۷۳۵	افزایش رضایت‌مندی از شغل
۰/۰۰۶	۲/۸۷	۰/۳۴۷	۰/۱۵۱	۰/۴۳۵	استفاده از خدمات اعتباری
۰/۰۰۰	۸/۶۸	۰/۷۷۲	۰/۰۸۸	۰/۷۶۲	دسترسی به مواد اولیه
۰/۰۰۰	۴/۱۹	۰/۵۰۶	۰/۱۶۲	۰/۶۸۱	کاهش هزینه‌های تولید

R²: ۰/۷۸۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

نتیجه

نتایج به دست آمده در رابطه با اعتبارات خرد کمیته‌ی امداد و نقش این اعتبارات در توانمندسازی اقتصادی گروه‌های هدف نشان می‌دهد، این اعتبارات نتوانسته است توانمندسازی اقتصادی فقرا را روستایی را در پی داشته باشد، تنها بر شاخص افزایش درآمد گروه‌های هدف مؤثر بوده است.

طبق بررسی‌های صورت گرفته، مهم‌ترین عواملی که باعث عدم اثربخشی کافی در شاخص‌های یاد شده می‌شود، کم بودن میزان اعتبارات پرداختی است. به طوری که، مبلغ دریافتی ۶۶ درصد خانوارها کمتر از ۶ میلیون تومان بوده است. همچنین کوچک مقیاس بودن واحدهای تولیدی یکی دیگر از مشکلاتی است که باعث عدم اثرگذاری مثبت اعتبارات شده است، به گونه‌ای که هیچ‌کدام از افرادی که در زمینه‌ی کشاورزی اعتبارات را دریافت کرده‌اند دارای زمین‌های کشاورزی آبی و باغی بیشتر از یک هکتار نبوده‌اند.

در نهایت با استفاده از رابطه (۱) با ضریب اطمینان و اعتبار بالایی می‌توان گفت، توانمندی روستاییان در میزان دریافت اعتبارات مؤثر بوده، بنابراین دریافت اعتبارات با مبالغ بالا توانسته است این افراد را در زمینه اقتصادی توانمند سازد. به عبارت دیگر ابتدا توانمندی افراد در میزان دریافت اعتبارات نقش داشته و سپس دریافت اعتبارات با مبالغ بالا بر توانمندسازی اقتصادی این افراد اثرات مثبتی را داشته است. نتایج نشان می‌دهد مجموع واریانس تبیین شده برای این مدل برابر با ۷۸ درصد می‌باشد.

رابطه ۱:

$$Y = 0/384 + 0/888X_1 + 1.001 X_2 + 0/925 X_3 + 0/901 X_4 + 0/817 X_5 + 0/648 X_6 + 0/735 X_7 + 0/435 X_8 + 0/762 X_9 + 0/681X_{10}$$

Y = متغیر وابسته، شاخص‌های توانمندی اقتصادی
 X_1 تا X_{10} = متغیرهای مستقل، شامل مؤلفه‌های معنادار
 با میزان اعتبارات خرد دریافتی

وام صورت گرفته است. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ۷۷/۲ درصد میزان انحراف در هزینه کرد در زمینه اعتبارات در مبالغ کمتر از ۶ میلیون تومان رخ داده است، دلیل این امر این است که به علت بالا بودن ریسک سرمایه‌گذاری در نواحی روستایی و پایین بودن احتمال بازگشت سود و سرمایه، فقرا تمایل دارند که مبالغی را که توان آن‌ها را جهت کارآفرینی بالا نمی‌برد در امور جاری مصرف نمایند، این امر در کوتاه‌مدت وضعیت اقتصادی فقرا را بهبود بخشیده، اما در طولانی‌مدت آن‌ها را بدهکار نظام بانکی کرده و در تله محرومیت بیشتری قرار می‌دهد. یکی از مهم‌ترین عواملی که باعث موفقیت رویکرد اعتبارات خرد در کشورهای مختلف شده است، پرداخت اعتبارات به صورت گروهی و تعاونی به فقرا است، این در حالی است که در کشورمان و منطقه‌ی مورد مطالعه اعتبارات به صورت فردی انجام می‌شود، این امر می‌تواند بر افزایش احتمال رخ دادن انحراف در هزینه کرد و کاهش موفقیت این رویکرد تأثیر بسزایی داشته باشد. نتیجه‌گیری نهایی حاصل از معادله‌ی رگرسیون نشان می‌دهد، افزایش میزان اعتبارات دریافتی، توانسته است توانمندسازی اقتصادی را برای فقرای روستایی در ۱۰ شاخص از ۱۵ شاخص مورد بررسی به همراه داشته باشد.

پیشنهادات

با توجه به نتایج به دست آمده در راستای اثربخشی بهتر اعتبارات کمیته‌ی امداد پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- با توجه به پایین بودن سطح سواد و عدم ارائه‌ی آموزش‌های لازم قبل از ارائه‌ی اعتبارات، توسعه و گسترش نظام ترویج و آموزش در راستای توسعه‌ی فرهنگ کارآفرینی می‌تواند تا حدودی این مشکل را برطرف کند.

همچنین عدم ارائه‌ی آموزش‌های لازم یکی دیگر از مشکلات است که مانع اثربخشی اعتبارات می‌شود، بررسی تجارب کشورهای موفق در زمینه ارائه‌ی اعتبارات خرد نشان می‌دهد، قبل و بعد از ارائه‌ی اعتبارات به فقرا، آموزش‌های لازم جهت کارآفرینی و مصرف بهینه‌ی اعتبارات صورت می‌گیرد، این در حالی است که طبق بررسی‌های صورت گرفته تمام افراد دریافت‌کننده‌ی اعتبارات در منطقه‌ی مورد مطالعه اعلام کرده‌اند که هیچ‌گونه آموزشی در زمینه‌ی افزایش مهارت‌های کارآفرینی و افزایش دانش فنی مرتبط با شغل به آن‌ها قبل و بعد از ارائه‌ی اعتبارات صورت نگرفته است. بر اساس یافته‌های تحقیق، بررسی صلاحیت متقاضیان جهت ارائه‌ی اعتبارات تنها براساس میزان دارایی‌های آن‌ها صورت گرفته و مؤلفه‌هایی مانند سطح سواد، مدیریت تولید و طرح و ایده‌ی متقاضیان جهت کارآفرینی در ارائه‌ی اعتبارات مورد توجه قرار نمی‌گیرد. بر اساس یافته‌ها، پایین بودن میزان اعتبارات سرمایه‌ای یکی دیگر از مشکلات مهم در اثربخشی اعتبارات است، اعتبارات سرمایه‌ای نسبت به اعتبارات جاری دارای انحراف در هزینه کرد بسیار کمتری شده و در فرایند تولید بیشتر می‌تواند مؤثر واقع شود. بر اساس یافته‌ها تنها ۱۵/۱ درصد پاسخ‌گویان اعلام کرده‌اند که اعتبارات دریافتی آن‌ها از نوع سرمایه‌ای بوده است. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که، ۲۴/۵ درصد از پاسخ‌دهندگان اعلام کرده‌اند که اعتبارات را در اموری مانند تحصیلات فرزندان، خوراک و پوشاک و هزینه‌های بهداشت و درمان هم مصرف کرده‌اند. بر اساس یافته‌ها، ۵۶/۵ درصد از پاسخ‌دهندگان اعلام کرده‌اند که تنها یک بار بر فرایند مصرف وام نظارت صورت گرفته است، ۳۲/۲ درصد دوبار، ۳/۹ درصد سه بار و ۷/۴ درصد هم اعلام کرده‌اند که چهار بار و بیشتر فرایند نظارت بر مصرف

- سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران. سال ۱۰. شماره ۳۵.
- دارابی، حمید (۱۳۸۴). تبیین پیامدهای فضایی فعالیت‌های عمرانی در پرتو مشارکت مردمی، رساله دکتری. دانشگاه تربیت مدرس.
- دیهیم، حمید و معصومه وهابی (۱۳۸۲). دسترسی زنان به اعتبارات نظام بانکی، فصلنامه پژوهش زنان. سال ۳. شماره ۷.
- رضوی، حسن (۱۳۸۲). روستا، فقر، توسعه، جلد دوم. سلسله انتشارات روستا و توسعه. شماره ۵۲.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی در ایران، قومس.
- زاهدی مازندرانی، محمد جواد (۱۳۸۴). فقر روستایی، روند اندازه‌گیری آن در ایران، فصلنامه رفاه اجتماعی. سال چهارم. شماره ۱۷.
- علاءالدینی، پویا؛ آزاده جلالی‌موسوی (۱۳۸۹). ارزیابی اثربخشی برنامه پشتیبانی خدمات مالی خرد و صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در ایران، فصلنامه توسعه روستایی. دوره دوم. شماره ۲.
- عرب مازار، عباس؛ محمود جمشیدی (۱۳۸۴). نقش بانک کشاورزی در تأمین مالی اعتبارات خرد کشاورزی، همایش توسعه روستایی و کاهش فقر. تهران.
- کتابی، محمود؛ بهجت یزدخواستی؛ زهرا فرخی راستایی (۱۳۸۲). توانمندی زنان برای مشارکت در توسعه، فصلنامه زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، شماره ۷.
- گل‌محمدی، فرهود (۱۳۸۹). گرامین بانک الگویی مناسب در اشتغالزایی و توانمندسازی زنان روستایی، ماهنامه کارآفرین ناب. شماره ۱۴.
- مافی، فرزانه (۱۳۸۷). اعتبارات خرد، ویژگی‌ها، تجارب، ملاحظات، راهبردها، مجمع تشخیص مصلحت نظام. گروه پژوهشی اقتصاد.

- نتایج تحقیق نشان می‌دهد با افزایش میزان اعتبارات دریافتی، شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی بهبود پیدا می‌کند، بنابراین افزایش میزان اعتبارات پیشنهاد داده می‌شود.
- با توجه به تعداد کم نظارت انجام شده بر چگونگی مصرف اعتبارات، افزایش نظارت درباره چگونگی مصرف اعتبارات می‌تواند از انحراف در هزینه‌کرد اعتبارات کاسته و بهبود وضعیت روستاییان را به همراه داشته باشد.
- نتایج تحقیق نشان می‌دهد، میزان دارایی افراد، مهم‌ترین ملاک ارائه‌ی اعتبارات به روستاییان بوده است، پرداخت میزان وام پرداختی بر اساس کارشناسی شده و طرح و ایده‌ی متقاضی می‌تواند موفقیت اعتبارات خرد را جهت توانمندسازی اقتصادی فقرای روستایی به همراه داشته باشد.
- نتایج تحقیق نشان می‌دهد بیشتر اعتبارات داده شده به روستاییان از نوع جاری بوده است، این نوع اعتبارات امکان جابه‌جایی بیشتری داشته و در نتیجه در فرایند مصرف بیشتر دچار انحراف در هزینه‌کرد می‌شوند، گسترش اعتبارات خرد از نوع سرمایه‌ای هم دسترسی فقرا به ماشین‌آلات نوین را افزایش داده و هم کاهش انحراف در هزینه‌کرد اعتبارات را به دنبال دارد.

منابع

- بختیاری، صادق (۱۳۸۹). مالیه خرد راهکاری برای افزایش تولید بخش کشاورزی و کاهش فقر روستایی، فصلنامه دانش و توسعه. سال ۱۷. شماره ۳۰.
- بزی، تیم؛ لوئیز کورد (۱۳۸۹). رشد فقرزدا، ترجمه عباس شاکری و امین مالکی. نشر نی.
- خالدی، کوهسار؛ سعید یزدانی (۱۳۸۷). مطالعه فقر روستایی ایران و تعیین عوامل مؤثر بر آن با تأکید بر

- Drolet, J (2010). Women, micro credit and empowerment in Cairo, Egypt, International Social Work.
- Drolet, J (2009). Women and Micro Credit: Implications for Social and Economic Development', Social Development Issues 31(1).
- ESCAP (1996). Economic and social commission for Asia and the Pacific.
- European Commission (2003). Microcredit for Small Businesses and Business Creation, Report by European Commission, Enterprise Publication.
- Gazdar, h (1996). a profile of poverty in Pakistan some insights for Pakistan integrated household survey, sticerd, lse, mimeo.
- GlobalEnvision(2003). Poverty alleviation through microfinance in China, web document, Global Envision, February.
- Hoque, S (2008). Does Micro credit Programs in Bangladesh Increase Household ability to Deal with Economic Hardships (www.mpra.ub.unimuenchen.de/6678/ (accessed on 14 April).
- IFAD (2003). The rural development potential of IFAD,S credit projects, Internet (www.ifad.org).
- Misra, A (2006). Micro Finance in India and Millennium Development Goals : Maximising Impact on Poverty, Discussion paper for Workshop on World Bank Singapore 18 September.
- Mohapatra, s (2007). the rise of self-employment in rural chena: development or distress? World development, vol 35.
- Mujeri, m (2004). Aquiet Transition: some Aspects of the histori of Economic Growth in Bangladesh, 1970-2000, country paper prepared for the Global Growth project.
- Nguyen, C (2008). IS a Governmental Micro-Credit Program For The Poor Really Pro-Poor? Evidence From Vietnam. The Developing Economies XLVI-2 (June 2008).
- PlaNetFinance (2005). Rural credit cooperatives in China, Background information, PlaNet Finance.
- SBP-a(2008). Annual Report for 2006-2007, State Bank of Pakistan., Retrieved on March 10, from <http://www.sbp.org.pk/reports/annual/arfy07/Chp-8.pdf>.
- Singh, Naresh (2009). Forum on the 'Legal Empowerment of the Poor' Fighting rural poverty, inequality and low productivity through legal empowerment of the poor, The Journal of Peasant Studies, Vol. 36, No. 4.
- میرزاامینی، محمد (۱۳۸۳). گزارش گام اول: پروژه مطالعات توسعه‌ی کارآفرینی و اشتغال‌زایی در روستاهای کشور، سازمان همیاری اشتغال فارغ‌التحصیلان جهاد دانشگاهی.
- محمودی، وحید (۱۳۸۶). اندازه‌گیری فقر و توزیع درآمد در ایران، تهران. انتشارات سمت.
- مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵.
- مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵.
- مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵.
- Abhijit, V (2008). Mandated Empowerment Handing Antipoverty Policy Back to the Poor, Annals of the New York Academy of Sciences.
- Afrin, S (2008). A Multivariate Model of Micro Credit and Rural Women Entrepreneurship Development in Bangladesh, International Journal of Business and Management , August.
- Ali, A (2010). Role and Performance of Microcredit in Pakistan, Department of Economics and Informatics , University West.
- Asia development bank (2000). finance for the poor: micro finance development strategy.
- BebbiNngton, Anthony and et al, of Texts and Practices: Empowerment and Organisational Cultures in World Bank-funded Rural Development Programmes, Journal of Development Studies, Vol 43, No. 4.
- Bebbington, anthony and et al (2007). Of Texts and Practices: Empowerment and Organisational Cultures in World Bank-funded Rural Development Programmes ,Journal of Development Studies, Vol 43, No. 4.
- Duval, A. and Goodwin-Groen, R (2004). Nurturing microfinance in a challenging environment: the Ford Foundation in China, CGAP DIRECT Case Studies in Donor Good Practices No. 10, Consultative Group to Assist the Poor, March.

- UNCDF (2006). Building inclusive financial sectors that serve poor and low-income people, web document, UNCDF Microfinance.
- Veltmeyer, h (2010). The Poverty Report Ideas, Policies and Pathways, Development Forum, Canadian Association for the Study of International Development.
- World Bank (2003). Global Economic Prospects and the Developing Countries 2003, table 1.9.
- The World Bank (2006). Microfinance in South Asia: Toward financial inclusion for the poor. Washington D.C., U.S. Pangraphics.
- Seemi, W (2009). Does rural micro credit improve well-being of borrowers in the Punjab (Pakistan)? Pakistan Economic and Social Review, Volume 47, No.
- Selinger, E (2008). Does Microcredit “Empower”? Reflections on the Grameen Bank Debate, Department of Philosophy, Rochester Institute of Technology.
- Sengupta, R. and C. P. Aubuchon (2008). The Microfinance Revolution: An Overview’, Federal Reserve Bank of St. Louis Review 90(1).
- Shirazi, Shah (2009). Role of Pakistan poverty alleviation fund’s micro credit in poverty alleviation, A Case of Pakistan, Pakistan Economic and Social Review, Pakistan Economic and Social Review Volume 47, No. 2.